

พุทธวิธีเชิงบูรณาการแก้ปัญหาคความขัดแย้งในการเมืองไทยปัจจุบัน

Buddhist integrated Ways for Solving Thai Political Conflicts at Present

คุณหญิงสุดารัตน์ เกยุราพันธุ์^๑
Khunying Sudarat Keyuraphan^๑

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องพุทธวิธีเชิงบูรณาการแก้ปัญหาคความขัดแย้งในการเมืองไทยปัจจุบัน มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ ๑) เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาคความขัดแย้งการเมืองไทยในปัจจุบัน ๒) ศึกษาแนวคิดหรือทฤษฎีแก้ปัญหาคความขัดแย้งโดยสันติวิธี พุทธวิธี รวมถึง พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาคความขัดแย้งในการเมืองไทยในปัจจุบัน ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบและกระบวนการพุทธวิธีเชิงบูรณาการแก้ปัญหาคความขัดแย้งของการเมืองไทยในปัจจุบัน มีระเบียบวิธีวิจัยได้แก่ ศึกษาจากเอกสารวิชาการ การจัดกลุ่มสนทนาเฉพาะและการสัมภาษณ์ผู้นำมวลชนที่เป็นคู่ความขัดแย้งสองฝ่าย นักการเมืองจากพรรคต่างๆ สื่อมวลชน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านสันติวิธี และพระภิกษุที่เป็นผู้นำทางความคิดของสังคมไทย ตลอดจนทดลองใช้กระบวนการ ‘พุทธวิธีเชิงบูรณาการ’ ในภาคสนาม มีผลการศึกษาควิจัยคือ การแก้ปัญหาคความขัดแย้งสามารถอาศัยทุนที่ยิ่งใหญ่ของสังคมไทย ๒ ประการคือ พระพุทธศาสนา และพระราชปรีชาญาณแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ในการใช้ ‘เศรษฐกิจพอเพียง’ ตามแนวพุทธปรัชญาเป็นเครื่องเชื่อมโยงคุณค่าของประชาธิปไตยให้สอดคล้องกับรากฐานทางศีลธรรมและ ‘ความเป็นไทย’ ควบคู่กับพระราชดำรัสเรื่องการใช้ ‘ประชาธิปไตยขั้นหมู่บ้านเป็นรากฐานรองรับประชาธิปไตยขั้นประเทศ’ เพื่อแก้ปัญหาคความขัดแย้งการเมืองไทยอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ : ความขัดแย้งเชิงคุณค่า, ความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง, อัครคณฺญสูตร, เศรษฐกิจพอเพียง

---

^๑ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhist Studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Thailand

Abstract

This dissertation article entitled ‘Buddhist Integrated ways for Solving Thai Political Conflicts at Present’, has three objectives: 1) to study problem situations of Thai political conflict at the present time, 2) to study concepts and theories in solving the conflict through peaceful methods, Buddhist methods and King Rama the ninth’s words, and 3) to propose the Buddhist methods in solving Thai political conflict at the present time. In this research, while experimenting ‘The Integrated Buddhist Method’ in the research field, documentaries, focus group discussion and interview of mass leaders who were in both opposite sides, different political parties, media reporters, experts in areas of peace studies including Buddhist monks who were leaders of thought in Thai society were used. The research findings were clearly found that the solution of the mentioned political conflict can be effectively made through Thai two fundamental costs, Buddhism and King Rama the ninth’s wisdom by means of sufficiency economy philosophy based on Buddhist philosophy; the democratic value can be considerably connected to moral bases and Thainess side by side with King Rama the ninth’s words on ‘the community democracy is the ground of the country democracy’. By virtue of these processes Thai political conflict could be completely solved.

Keywords: The value conflict, structural conflict, Aggannasutta, sufficiency economy.

๑. บทนำ

ผู้วิจัยเคยทำงานเป็นตัวแทนประชาชนจากการเลือกตั้ง และได้ตกอยู่ท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมืองหลายครั้ง โดยเฉพาะในช่วงพฤษภาคม ๒๕๓๕ และในช่วง ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ ซึ่งนำความเสียหายมาสู่บ้านเมืองและทำความ

ยากลำบากมาสู่ประชาชน จึงมีความสนใจที่จะแสวงหาทางออกของปัญหาความขัดแย้งในการเมืองไทย โดยเฉพาะในช่วงวิกฤติความขัดแย้งปี พ.ศ. ๒๕๔๙ พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ที่ได้ทรงประทานพระราชดำรัส เรื่องคุณธรรม ๔ ประการ เมื่อวันที่ ๙

มิถุนายน ๒๕๔๙ นั้น เป็นหลักธรรมแห่งการสร้างความ ‘รู้-รัก-สามัคคี’ ที่มาจากหลักสาราณียธรรม ๖ ประการในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัย เห็น ว่า พระ รา ช ด ำ ร ั ส ของ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ น่าจะเป็นหนทางสู่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ทรงพระราชทานให้แก่คนไทย จึงได้ทำการศึกษาค้นคว้า เรื่องคุณธรรม ๔ ประการ และได้ทำสารนิพนธ์ในหัวข้อ ‘การประยุกต์ใช้คุณธรรม ๔ ประการเพื่อแก้ไขปัญหาในสังคมไทย’ ตลอดจนได้ศึกษาวิจัยต่อเนื่องเพื่อนำหลักคุณธรรม ๔ ประการ มาพัฒนาให้เป็น ‘พุทธวิธีเชิงบูรณาการแก้ปัญหาความขัดแย้งการเมืองไทยในปัจจุบัน’ ในการทำดุขฎีนิพนธ์

๑. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งการเมืองไทยในปัจจุบัน

๒. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี วิธีการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งโดยสันติวิธี และพุทธวิธีแก้ปัญหาคความขัดแย้ง พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาคความขัดแย้งในการเมืองไทยในปัจจุบัน

๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบและกระบวนการพุทธวิธีเชิงบูรณาการแก้ปัญหาคความขัดแย้งของการเมืองไทยในปัจจุบัน

๒. วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพซึ่งศึกษาวิจัยจากหนังสือ เอกสาร และรายงานของคณะกรรมการชุดต่างๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องนี้

ตลอดจนได้จัดกลุ่มสนทนาเฉพาะ ๒ ครั้ง รวมถึงใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำนวลชนแต่ละฝ่ายที่เป็นคู่ความขัดแย้ง นักการเมืองพรรคต่างๆ สื่อมวลชน และผู้ทรงคุณวุฒิด้านสันติวิธีรวมจำนวน ๑๖ ท่าน จากนั้นได้นำตัวแบบ ‘พุทธวิธีเชิงบูรณาการ’ ที่พัฒนาจากหลัก ‘คุณธรรม ๔ ประการ’ ซึ่งมีรากฐานมาจากหลักสาราณียธรรม ๖ ประการในพระพุทธศาสนา ทดลองจัดกิจกรรมเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ ที่วัดบางนาใน เขตบางนา กทม. จำนวน ๑๒ ครั้ง เพื่อวิจัยแนวทางการประยุกต์ใช้พุทธวิธีเชิงบูรณาการในภาคสนาม

๔. ผลการวิจัย

จากประเด็นปัญหาหลักที่ผู้วิจัยต้องการจะค้นหาคำตอบ ได้แก่ สถานะความขัดแย้งการเมืองไทยในปัจจุบันเป็นอย่างไร และพุทธวิธีเชิงบูรณาการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งของการเมืองไทยในปัจจุบันควรเป็นอย่างไรนั้น ผลสรุปที่ได้ คือ

๔.๑. สถานะความขัดแย้งการเมืองไทยในปัจจุบันเป็นอย่างไร (ทุกข์, สมุทัย)

๔.๑.๑.) สถานะของปัญหาการเมืองไทยปัจจุบันมีลักษณะอย่างไร (ทุกข์)

การที่วิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองครั้งนี้สามารถดึงให้คนไทยจำนวนมากแตกแยกทางความคิดเป็นสองฝ่ายอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนนั้น ผู้วิจัยพบว่าเกิดจากการที่คนไทยฝ่ายหนึ่งถูกชักนำให้เข้าร่วมการต่อสู้เพราะมองเห็นวงจรปัญหาทางการเมือง

ของการทำรัฐประหารที่เกิดขึ้นซ้ำๆ ซากๆ โดยไม่เคารพสิทธิและเสียงของประชาชน จึงออกมาต่อสู้เพื่อผลักดันให้บ้านเมืองหลุดจากวัฏจักรดังกล่าวเพื่อให้เกิด ‘ประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ’ ที่เป็นของประชาชนและเพื่อประชาชน ด้วยการยึด ‘อุดมการณ์ประชาธิปไตย’ เป็นเครื่องมือต่อสู้ โดยไม่เห็นด้วยกับการใช้วิธีทำรัฐประหารเพื่อแก้ปัญหาบ้านเมือง

ขณะที่คนไทยอีกฝ่ายหนึ่งถูกชักนำให้เข้าร่วมการต่อสู้ ก็เพราะมองเห็นวัฏจักรปัญหาทางการเมืองอีกด้านของการใช้เงินจำนวนมากในการหาเสียง/ซื้อเสียง ซึ่งนำไปสู่การใช้อำนาจหาทุนไว้ใช้เลือกตั้งที่เกิดขึ้นซ้ำๆ ซากๆ เช่นกัน จึงออกมาต่อสู้เพื่อหวังผลักดันให้บ้านเมืองหลุดจากวัฏจักรของปัญหานี้ โดยเห็นมิติเรื่องคุณธรรมเป็นหลักและอาศัย ‘อุดมการณ์ความเป็นไทย’ เป็นเครื่องมือต่อสู้ ถึงแม้ว่าต้องอาศัยการทำรัฐประหารเข้าช่วยก็ตาม ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่าสถานะปัญหาความขัดแย้งในบ้านเมืองปัจจุบันมีความซับซ้อนมาก จึงต้องมองทั้งมิติความขัดแย้งที่เกิดจากความเสื่อมถอยของสังคมเมืองและสังคมชนบท ตลอดจนความขัดแย้งในเชิงผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มชนชั้นนำในระบบสังคมการเมืองไทย และที่สำคัญจะต้องมองลึกลงไปถึงเหตุผลฐานของความขัดแย้งทั้งในมิติเชิงคุณค่าและมิติเชิงโครงสร้างที่แฝงอยู่ในระบบสังคมการเมืองไทยตั้งแต่มีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินเมื่อ ๘๕ ปี ก่อน

ทั้งนี้ถ้าสามารถทำให้คนไทยสองฝ่ายเห็น ‘จุดหมายร่วม’ ที่ตรงกันในการสร้าง ‘ประชาธิปไตยที่มีคุณภาพและคุณธรรม’ ซึ่ง

ผู้วิจัยเรียกว่า ‘ประชาธิปไตยแบบธรรมาธิปไตย’ แล้วนำหลักนิติธรรมช่วงเปลี่ยนผ่านมาใช้^๒ เพื่อให้โอกาสคนไทยทั้งสองฝ่าย ได้ใช้ศักยภาพที่แต่ละฝ่ายมีอยู่ มาร่วมกันขับเคลื่อนบ้านเมืองไปสู่ ‘จุดหมายร่วม’ ที่ทุกฝ่ายเห็นตรงกันนั้น ดังนั้นความขัดแย้งอันเกิดจากการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของแต่ละฝ่ายภายใต้ ‘เกมกับดัก’ ที่ผ่านมาก็จะได้รับการแก้ไขในช่องทางที่ทุกฝ่ายต่างได้รับประโยชน์ร่วมกันในระดับหนึ่งโดยจะไม่มีฝ่ายไหนได้รับประโยชน์มากไปกว่านี้ถ้าหากเปลี่ยนไปเลือกทางเลือกอื่น อันจะทำให้บ้านเมืองหลุดจากกับดักของความขัดแย้งในรอบสิบปีที่ผ่านมาได้

๔.๑.๒.) เหตุมูลฐานของปัญหาความขัดแย้งคืออะไร (สรุปย่อ)

ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่าวิกฤติปัญหาความขัดแย้งแตกแยกในระบบสังคมการเมืองไทยปัจจุบันมีสาเหตุสำคัญจากความขัดแย้งทั้งในมิติเชิงคุณค่าและมิติเชิงโครงสร้าง คือ

ก.) ความขัดแย้งในมิติเชิงคุณค่า

ปรากฏการณ์ที่คนไทยฝ่ายหนึ่งยึดคุณค่าของ ประชาธิปไตยซึ่งเรารับมาจาก

^๒ คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ (คอป.), รายงานฉบับสมบูรณ์ของ คอป. กรกฎาคม ๒๕๕๓-กรกฎาคม ๒๕๕๕, (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการ คอป., ๒๕๕๕) หน้า ๒๔๒-๒๔๖. และบทสรุปผู้บริหารของสถาบันพระปกเกล้า, รายงานวิจัยการสร้างความปรองดองแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕), หน้า ก.

อารยธรรมทางตะวันตกเป็นแกนคิดหลัก ในขณะที่คนไทยอีกฝ่ายยึดคุณค่าของ คุณธรรมแห่งความเป็นไทย (ซึ่งประกอบด้วยสถาบัน ชาติ ศาสน์ กษัตริย์) เป็นแกนคิดหลักนั้น สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งเชิงคุณค่าของสิ่งที่เรารับเข้ามาใหม่จากอารยธรรมทางตะวันตกเมื่อกว่า ๘๕ ปีก่อน กับรากฐานด้านคุณธรรมของ ความเป็นไทยที่ดำรงเป็นพื้นฐานมาแต่เดิม โดยคุณค่าของสิ่งสองสิ่งนี้แฝงอยู่ในระบบ สังคมการเมืองไทยนี้ มีลักษณะเป็นเหมือน สิ่งที่น่ามาวางเคียงข้างกันเฉย ๆ (juxtaposition) แต่ไม่ได้ถูกอธิบายให้กลืน เป็นเนื้อเดียวกัน (syncretism) เมื่อมี ปัญหาความขัดแย้งในบ้านเมืองเกิดขึ้น โดยคนไทยแต่ละฝ่ายต่างอาศัยคุณค่าที่แฝง อยู่ในระบบสังคมการเมืองไทยคนละอย่าง เป็นหลักยึดเพื่อการต่อสู้ทางการเมือง จึง ทำให้ความไม่เป็นเนื้อเดียวกันในเชิงคุณค่าที่แฝงอยู่ในระบบสังคมการเมืองไทยนี้ ปรากฏออกมาให้เห็น

ความขัดแย้งเชิงคุณค่าที่เกิดขึ้น จากการไม่ได้อธิบายความหมายของ ประชาธิปไตย ให้กลืนเข้าเป็นเนื้อเดียวกับ ความหมายของความเป็นไทยตามที่กล่าวมา ข้างต้นนั้น สะท้อนให้เห็นได้จากสัญลักษณ์ ของธงชาติไทยที่ประกอบด้วยสีสามสี อัน เป็นตัวแทนเชิงคุณค่าของสถาบัน ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ แต่เมื่อไม่มีใครอธิบายให้เห็นชัดว่า ตำแหน่งแห่งที่ของ ประชาธิปไตย อยู่ ณ ตรงไหนของธงชาติไทย จึงไม่แปลกที่ทหาร ซึ่งได้รับการปลูกฝังให้ปกป้อง ความเป็น

ไทย ผ่านสัญลักษณ์ของธงชาติไทย แต่เมื่อ ไม่ได้รับการปลูกฝังให้ปกป้องคุณค่าของ ประชาธิปไตยควบคู่ไปด้วย ก็เป็นสาเหตุ สำคัญที่ส่งผลทำให้ทหารปฏิบัติ/รัฐประหาร/ กบฏ เพื่อโค่นอำนาจของรัฐบาลที่มาจากการ เลือกตั้งตามวิถีทางประชาธิปไตยอยู่ บ่อยครั้ง ทั้งนี้เพราะเมื่อไปเข้าใจว่าถึงแม้ จะไม่มีประชาธิปไตย แต่ประเทศไทยและ ความเป็นไทยก็ยังคงดำรงอยู่มาได้ ดังนั้น แล้วคุณค่าของประชาธิปไตยย่อมไม่ใช่ เงื่อนไขจำเป็น (necessary condition) แห่งความดำรงอยู่ของประเทศชาติไทย อัน ควรค่าแก่การเสี่ยงชีวิตต่อสู้เพื่อปกป้องแต่ ประการใด^๓

ข.) ความขัดแย้งในมิติเชิง โครงสร้าง

ภายหลังการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการ ปกครองแผ่นดินเมื่อปี ๒๔๗๕ อำนาจรัฐได้ เคลื่อนย้ายจากสถาบันพระมหากษัตริย์ไปอยู่ใน มือของข้าราชการที่มีทหารเป็นแกนนำ ซึ่ง นักวิชาการทางรัฐศาสตร์เรียกว่า ‘ระบอบอำ มาตยาธิปไตย’ (Bureaucratic Polity) หรือ ‘รัฐราชการ’ ซึ่งระบอบการปกครองแบบนี้ อาจเหมาะสมกับเงื่อนไขของสังคมไทยในอดีตที่มี ประชากรจำนวนไม่มาก แต่เมื่อประชากร ของไทยขยายเพิ่มขึ้น ปัญหาต่างๆ ที่เกิดจาก ความต้องการของประชาชนก็ขยายตัวเพิ่ม ตาม โดยเมื่อยังคงใช้วิธีแก้ปัญหาแบบเดิมที่

^๓ สุนัย เศรษฐบุณยสร้าง, เปลี่ยน กระบวนทัศน์ใหม่ประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : สถาบันสร้างอนาคตไทย, ๒๕๕๗) หน้า ๒๒-๓๐.

ยึดภาครัฐเป็นศูนย์กลาง ทั้งกำลังคนและระบบที่ล้าสมัยจึงไม่สามารถรองรับปัญหาที่เพิ่มขึ้นได้ ถึงแม้ว่ารัฐราชการจะสามารถจัดสรรงบประมาณเพื่อแก้ไขปัญหาของประชาชนได้เช่นเดียวกัน แต่ข้าราชการมีความใกล้ชิดกับประชาชนน้อยกว่านักการเมือง จึงทำให้มีช่องว่างในการสื่อสารเพื่อเข้าใจและเข้าถึงปัญหาของประชาชน และที่สำคัญประชาชนยังมีทัศนคติเรื่องวัฒนธรรมแบบเจ้าขุนมูลนายต่อข้าราชการ โดยมีความรู้สึกว่าการข้าราชการคือผู้ปกครองที่น่ายำเกรงและไม่ค่อยกล้าเข้าไปหา ผิดกับนักการเมืองที่ประชาชนรู้สึกว่าเป็นคนธรรมดาในระดับเดียวกันที่มายกมือไหว้ขอคะแนนเสียง อันทำให้เข้าถึงฟังได้มากกว่า

ดังนั้น เมื่อบ้านเมืองเป็นประชาธิปไตยและมีการเลือกตั้งนักการเมืองจึงมักจะสามารถกุมหัวใจประชาชนได้มากกว่า จนนำไปสู่การมีอำนาจเหนือรัฐราชการ ส่งผลทำให้ข้าราชการที่เคยมีอำนาจเบ็ดเสร็จอาจมีทัศนคติรู้สึกไม่ค่อยดีนักกับนักการเมือง อันเป็นสาเหตุหนึ่งของโครงสร้างความขัดแย้งเชิงอำนาจระหว่าง รัฐราชการที่มีทหารเป็นแกนนำ ซึ่งน่าจะเทียบเคียงได้กับสิ่งที่แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber : ๑๘๖๔ – ๑๙๒๐) เรียกว่า สิทธิอำนาจตามธรรมเนียมแบบเก่า (Traditional Authority) ซึ่งอาศัยอำนาจแฝงของกองทัพในการทำปฏิบัติ/รัฐประหาร เป็นเครื่องรักษาสถานะเดิมแห่งอำนาจของตน กับอำนาจของ

นักการเมืองที่มาจากกาเลือกตั้งซึ่งเรียกว่า เป็น สิทธิอำนาจบนหลักตรรกะของกฎหมาย (Rational-Legal Authority) โดยมีประชาชนเป็นฐานสนับสนุนการรักษาสถานะแห่งอำนาจ หรือพูดตามกรอบคิดของเวเบอร์ก็คือ เป็นความขัดแย้งระหว่าง Traditional Authority กับ Rational-Legal Authority^๔ ซึ่งเป็นอีกสาเหตุหนึ่งของปัญหาความขัดแย้งในการเมืองไทยครั้งนี้ที่จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่เห็นทางออก

นอกจากนี้ปัญหาความขัดแย้งเชิงโครงสร้างที่สำคัญมากอีกประการหนึ่งคือ ความเหลื่อมล้ำทางสังคม-เศรษฐกิจ ระหว่างคนร่ำรวยส่วนน้อยในเมืองกับคนยากจนส่วนใหญ่ในชนบท ซึ่งเรื่องนี้มีจุดเริ่มต้นมาจากการวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อเปลี่ยนประเทศไทยจากสังคมเกษตรกรรมไปเป็นสังคมอุตสาหกรรมโดยใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบไม่สมดุล (unbalance growth strategy)^๕ แต่เมื่ออำนาจรัฐรวมศูนย์อยู่ที่รัฐบาลส่วนกลาง ผลก็คือเมื่อมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจแต่ขาดการพัฒนาทางการเมืองเพื่อให้บ้านเมืองเป็นประชาธิปไตยและให้เกิดการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น

^๔ สุภากร จันทวานิช, **ทฤษฎีสังคมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒) หน้า ๕๙.

^๕ รังสรรค์ ณะพรพันธุ์, **กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย**, (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๐. (อัครสำเนา)

ควบคู่ไปด้วย ความมั่งคั่งที่เกิดจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจจึงกระจุกตัวอยู่ในเขตเมือง โดยไม่ได้กระจายไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ในชนบท ส่งผลทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมเศรษฐกิจหยั่งรากลึกในระบบสังคมการเมืองไทย

ด้วยเหตุนี้เมื่อสัดส่วนคะแนนเสียงของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศเป็นชนบทยากจนที่อยู่ในชนบท ซึ่งให้ความสำคัญกับการเลือกนักการเมืองที่ตนเข้าถึงฟังพาได้ เพื่อแสดงบทบาทผลกัตนนโยบายที่ช่วยลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางสังคมเศรษฐกิจ และทำให้คนส่วนใหญ่ในชนบทซึ่งมีชีวิตความเป็นอยู่ต่ำกว่าบรรทัดฐานของค่าเฉลี่ยทั่วไปในประเทศ ได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเข้าใกล้บรรทัดฐานค่าเฉลี่ยของคนชั้นกลางในประเทศ แต่ครั้นบริหารบ้านเมืองไปสักระยะเวลาหนึ่งแล้ว ไม่เป็นไปตามความคาดหวังของผู้คนที่อยู่ในเมืองโดยเฉพาะคนกรุงเทพฯ ที่คาดหวังคุณภาพทางการเมืองที่ทัดเทียมประเทศที่เจริญรุ่งเรืองทั้งหลายในโลก รวมทั้งคนในสังคมเมืองที่เห็นรัฐบาลเอาเงินซึ่งส่วนใหญ่มาจากภาษีของพวกเขาไปสนับสนุนและตอบสนองความต้องการของคนในชนบท มากกว่าตอบสนองความต้องการของคนในเมือง จึงเกิดการชักจูงให้ออกมาชุมนุมขับไล่รัฐบาล หรือแม้แต่สนับสนุนให้ทหารทำรัฐประหารจนรัฐบาลที่มาจากเลือกตั้งอยู่ต่อไปไม่ได้

แต่เมื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับเก่าหรือรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ผู้ก่อการรัฐประหารสนับสนุนให้เขียนขึ้นก็ตาม ก็มักจะ ได้ ส.ส. จากต่างจังหวัดมากกว่าตามสัดส่วน

ประชากร จนกลายเป็นโครงสร้างของปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ระหว่างประชาชนในเมืองกับประชาชนในชนบทที่มีมีการพูดว่าคนชนบทตั้งรัฐบาล คนกรุงเทพฯล้มรัฐบาล

ปัญหาการทุจริตของนักการเมืองและข้าราชการ ก็เป็นอีกปัญหาที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง โดยปัญหาการทุจริตได้ฝังตัวอยู่ในระบบสังคมไทยมาช้านาน ไม่ว่าจะเป็นนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง หรือนักการเมืองที่มาจากการปฏิวัติรัฐประหารก็ตาม เพราะเมื่อมีอำนาจ ก็มักจะมีการแสวงหาผลประโยชน์ด้วยกันทั้งสิ้น ในทางผกผันเมื่อต้องการผลประโยชน์ ก็ต้องแย่งชิงอำนาจมาเป็นของตนให้ได้ ไม่ว่าจะวิธีใด ถ้าเอาชนะกันด้วยวิธีประชาธิปไตยไม่ได้ ก็ใช้วิธีอื่นนอกวิถีประชาธิปไตย

ปัญหาสำคัญอีกประการคือ ระบบการศึกษาของไทย ที่บุคคลที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึกทุกคนมองว่า การศึกษาซึ่งหมายรวมถึงการอบรมกล่อมเกลาหรือกระบวนการเรียนรู้ในสังคม (Socialization) ของบ้านเรามีปัญหาทั้งการศึกษาในระบบเพื่อให้เกิดความรู้เชิงวิชาการในการแก้ไขช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางสังคมเศรษฐกิจ ตลอดจนการศึกษาเพื่อปลูกฝังให้ผู้คนเกิดจิตสำนึกในเชิงคุณธรรมจริยธรรมที่นำไปสู่การลดการเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกัน อีกทั้งตระหนักถึงหน้าที่อันพึงประพฤติปฏิบัติ เพื่อแลกกับสิทธิต่าง ๆ ที่คาดหวังว่าจะได้รับจากสังคม

๔.๒. พุทธวิธีแก้ปัญหาคความขัดแย้งเป็นอย่างไร (นิโรธ)

ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่าแนวทางหลักในการแก้ปัญหาคความขัดแย้งของการเมืองไทย

ด้วยพุทธวิธีนั้น อยู่ที่การอธิบายเพื่อเชื่อมคุณค่าของ ‘ประชาธิปไตย’ กับคุณค่าของ ‘คุณธรรมและความเป็นไทย’ ให้กลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกันประการหนึ่ง ตลอดจนปรับเปลี่ยน ‘ฐานรอง’ (platform) ของการบริหารราชการแผ่นดินจากเดิมที่ยึดภาครัฐเป็นศูนย์กลาง เปลี่ยนเป็นการกระจายอำนาจและเสริมสร้างพลัง (empowerment) เพื่อให้แต่ละหน่วยสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับ ‘ชุมชนฐานราก’ มีความเข้มแข็งที่จะแก้ปัญหาของตนเองให้ได้มากขึ้น จนเหลือปัญหาที่ถูกผลักดันออกมาให้เป็นภาระของบ้านเมืองส่วนรวมลดน้อยลง ควบคู่กับการเพิ่มสมรรถนะของระบบราชการให้สามารถรองรับการแก้ปัญหาต่างๆ โดยทั้งหมดนี้มีรากฐานอยู่ที่การสร้าง ‘กระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติในสถานการณ์จริง’^๖ ครั้งใหญ่ให้กับสังคมไทย

ในแง่การแก้ปัญหาความขัดแย้งเชิงคุณค่านั้น ในอัครคัมภีร์พุทธ ที่ฉนิกายปาฎีกวรรค^๗ พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงทฤษฎีกำเนิดอำนาจรัฐในลักษณะที่คล้ายคลึงกับทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social Contract Theory) อันเป็นรากฐานทางปรัชญาของแนวคิดประชาธิปไตยทางตะวันตก แต่มีนัยที่ลึกกว่าอีกชั้นคือ พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่า ‘สิทธิเสรีภาพ’ ของมนุษย์ที่มีอยู่ในภาวะ

ธรรมชาตินั้นก็ด้วยการที่ผู้คนมี ‘ความพอเพียง’ ในการบริโภค แต่เมื่อผู้คนในสังคมเกิดความ ‘ไม่พอเพียง’ ขึ้นมาและกักตุนสะสมผลผลิตส่วนเกินความพอเพียงในการบริโภคเพิ่มมากขึ้น จึงเป็นสาเหตุนำไปสู่ความขาดแคลนและการเกิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน สุดท้ายก็นำไปสู่การละเมิดสิทธิ์และความจำเป็นต้องสถาปนาอำนาจรัฐขึ้นมา ‘ลิดรอนจำกัดสิทธิเสรีภาพ’ ของมนุษย์ เพื่อเป็นเครื่องช่วยคุ้มครองสิทธิของผู้คนในสังคมไม่ให้ถูกละเมิด ภายใต้หลักการ ‘ยอมสละสิทธิส่วนน้อยเพื่อรักษาสิทธิส่วนใหญ่’

ฉะนั้นถ้าผู้คนเข้าถึง ‘ความพอเพียง’ ตามพระราชดำรัส ‘เศรษฐกิจพอเพียง’ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ซึ่งเป็นการทำให้ลดความละมอมลงระดับการเบียดเบียนกันในสังคมก็ย่อมจะลดลง ส่งผลทำให้รัฐไม่มีเหตุผลข้ออ้างที่จะไปลิดรอนสิทธิเสรีภาพของผู้คนเท่าเดิมอีก เช่นเมื่อปัญหาอาชญากรรมลดน้อยลง รัฐบาลก็จะมีเงินเหลือจากที่เคยใช้เพื่อปราบปรามอาชญากรรมต่างๆ มาทำโครงการเพิ่มสิทธิประโยชน์อื่นๆ ให้กับประชาชนได้มากขึ้น อันเท่ากับช่วยให้ประชาชนเข้าถึงสิทธิเสรีภาพตามหลักประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นโดยปริยาย^๘ เป็นต้น

ขณะเดียวกันก็อาศัยพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล-

^๖ ประเวศ วะสี, พระพุทธศาสนาทุนอันยิ่งใหญ่เพื่อพัฒนาประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, ๒๕๕๙), หน้า ๗๘.

^๗ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๒๕-๑๓๑/๙๒-๙๖.

^๘ กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ, ประมวลพระบรมราชาบาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พุทธศักราช ๒๔๙๓-๒๕๕๙ เล่ม ๑ , (กรุงเทพฯ : บริษัทเกรย์แมทเทอร์ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๓๐๓-๓๐๔.

อดุลยเดชฯ เมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๑๗ เรื่อง ‘สร้างประชาธิปไตยขั้นประเทศจากฐานของประชาธิปไตยขั้นหมู่บ้าน’^๙ เพื่อเปลี่ยน ‘ฐานรอง’ ของการบริหารราชการแผ่นดินจากเดิมที่ยึดภาครัฐเป็นศูนย์กลางเพื่อรองรับการแก้ปัญหาต่างๆ มาเป็นการเสริมสร้างพลังและกระจายอำนาจให้แก่ละหมู่บ้านชุมชน แก้ไขปัญหาของตนเองให้ได้มากที่สุด คือการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านขึ้นมาสู่ระดับประเทศ ด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติในสถานการณ์จริงให้กับหน่วยสังคม (setting) ต่างๆ และการกระจายอำนาจสู่ชุมชนบท

๔.๓. พุทธวิธีเชิงบูรณาการแก้ปัญหาความขัดแย้งในบ้านเมืองควรเป็นอย่างไร (มรรค)

ผู้วิจัยเห็นว่าหลักคุณธรรม ๔ ประการที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้พระราชทานให้กับพสกนิกรชาวไทยเนื่องในวโรกาสที่มีความสำคัญยิ่งของบ้านเมือง ในพระราชพิธีเฉลิมฉลองการครองสิริราชสมบัติ ๖๐ ปี เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๔๙^{๑๐} ท่ามกลางวิกฤติปัญหาความขัดแย้งของบ้านเมืองขณะนั้น จะต้องมี

ความหมายสำคัญต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้งแตกแยกในบ้านเมืองแฝงอยู่ โดยเมื่อศึกษาลึกลงไปถึงแนวคิดพื้นฐานของคุณธรรม ๔ ประการ ผู้วิจัยพบว่ามาจากหลักสาราณียธรรม ๖ ในพระพุทธศาสนา^{๑๑} ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อการสร้างความรักความสามัคคีในแต่ละหมู่บ้าน และสามารถจะนำหลักธรรมอื่นๆ มาช่วยขยายวิธีปฏิบัติตามหลักคุณธรรม ๔ ประการนี้ได้แบบบูรณาการ กล่าวคือ

ก. **คุณธรรมข้อที่หนึ่ง** ‘การที่ทุกคนคิด-พูด-ทำ ด้วยความเมตตาตมมุ่งดีมุ่งเจริญต่อกัน’ สอดคล้องตรงกับหลักสาราณียธรรมข้อที่ ๑,๒,๓ ได้แก่ ‘เมตตาภยการมเมตตา วจิกรรม เมตตาโนกรรม’ โดยสามารถจะอาศัยหลักพรหมวิหาร ๔ อันคือ ‘เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา’^{๑๒} มาช่วยขยายวิธีประพฤติปฏิบัติตามหลักคุณธรรมข้อที่หนึ่งนี้ได้

ข. **คุณธรรมข้อที่สอง** ‘การที่แต่ละคนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงานประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตนแก่ผู้อื่น และแก่ประเทศชาติ’ สอดคล้องตรงกับหลักสาราณียธรรมข้อที่สี่ได้แก่ ‘สาธาณโภคี’ อันคือการมีสิ่งที่จะเป็นเครื่องประสาน

^๙ กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ, อ่างแล้ว เล่ม ๔ , หน้า ๑๐.

^{๑๐} กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, จดหมายเหตุเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๙, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๕๐) หน้า ๒๗๖-๒๗๗.

^{๑๑} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๓๔/๓๒๑-๓๒๒ และ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๙ , (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓๔.

^{๑๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๗/๒๕๖ และดูเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

ประโยชน์ร่วมกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยสามารถจะอาศัยหลักสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งประกอบด้วย ‘ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา’^{๑๓} มาช่วยขยายวิธีปฏิบัติตามหลักคุณธรรมข้อที่สองนี้ได้

ค. คุณธรรมข้อที่สาม ‘การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎ กติกา และในระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมกัน’ สอดคล้องตรงกับหลักสาราณียธรรมข้อที่ห้าได้แก่ ‘สัสสามัญญตา’ อันคือการที่ต่างคนต่างประพฤติปฏิบัติตามกฎกติกาหรือระเบียบแบบแผนตามที่ตกลงกันไว้ในสังคมนั้นๆ โดยสามารถจะอาศัยหลักขราวาสธรรม ๔ ได้แก่ ‘สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ’^{๑๔} มาช่วยขยายวิธีปฏิบัติในคุณธรรมข้อที่สามนี้ได้

ง. คุณธรรมข้อที่สี่ ‘การที่ต่างคนต่างพยายามทำความเข้าใจความคิดเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรงและมั่นคงอยู่ในเหตุผล’ สอดคล้องตรงกับหลักสาราณียธรรมข้อที่หกได้แก่ ‘ทัญญัสสามัญญตา’ โดยสามารถจะอาศัยหลักอภิธานียธรรม ๗ ประการ^{๑๕} มาช่วยขยายแนวทางปฏิบัติตามคุณธรรมข้อที่สี่นี้ได้

ผู้วิจัยมองคุณธรรม ๔ ประการในลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้ (learning process) สี่ขั้นหรือเป็น ‘กระบวนการธรรม’ ชุดหนึ่ง คล้ายคลึงกับหลักบริหารจัดการที่มีการ

สอนกันอยู่อย่าง เป็น ‘ศาสตร์’ ในสถาบันการศึกษาทุกวันนี้ โดยผู้วิจัยเรียกเป็นตัวย่อเพื่อให้จดจำได้ง่ายขึ้นเหมือนอักษรย่อของ ‘ตัวแบบ’ ในทฤษฎีบริหารองค์กรสมัยใหม่ว่า ‘FFIT’ (Fraternity-Familistery-Implementation-Transformation) ได้แก่

๑) ‘F₁’ หรือ ‘Fraternity’ หมายถึงการสร้างบรรยากาศของสังคมแห่งมิตรไมตรีจิต มีความรักความเมตตาต่อกัน มีความรู้สึกเป็นพี่น้องร่วมสังคมนเดียวกัน ตามหลักคุณธรรมข้อที่หนึ่ง เพราะเมื่อผู้คนมาอยู่รวมกันเป็นหน่วยสังคม ความขัดแย้งอันเกิดจากวิธีคิดที่แตกต่างกันก็ย่อมเกิดขึ้นได้เป็นธรรมดา ฉะนั้นการเสริมสร้างให้ผู้คนเกิดความรู้สึกนึกคิดที่ดีต่อกัน เห็นคุณค่าของกันและกัน มีมิตรไมตรีจิตต่อกัน ฯลฯ จึงเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ต้องเสริมสร้างให้เกิดขึ้นก่อน โดยอาศัยวิธีที่เหมาะสมกับแต่ละวัฒนธรรมและเงื่อนไขของแต่ละสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมเข้ามาช่วยสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ในขั้นตอนแรกนี้

๒.) ‘F₂’ หรือ ‘Familistery’ หมายถึงการค้นหาสิ่งที่เป็น ‘เป้าหมายร่วม’ ที่จะนำมาใช้เป็นเครื่องประสานงานประสานประโยชน์ของทุกคนเข้าด้วยกัน เหมือนคนที่อาศัยในบ้านหลังเดียวกันที่ต้องช่วยกันดูแลบ้านให้ปลอดภัยน่าอยู่ ตามหลักคุณธรรมข้อที่สอง เมื่อสร้างเงื่อนไขบรรยากาศของการพูดคุยกันด้วยมิตรไมตรีจิตแล้ว ขั้นตอนที่สองจะต้องแสวงหาสิ่งที่เป็น ‘จุดหมายร่วม’ ที่สามารถครอบคลุม ‘จุดหมายย่อย’ ของทุกคนที่ยังอาจมีความเห็นบางอย่างไม่ตรงกัน เพื่อให้เป็น ‘จุดรวมความคิด’ (focal point)

^{๑๓} อัง.จตุตถก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑ และดู เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

^{๑๔} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔ และดู เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕.

^{๑๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๖๖-๖๘ และดู เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๖-๒๔๗.

ที่นำไปสู่การประสานงานประสานประโยชน์ของผู้คนทุกฝ่าย^{๑๖}

๓.) ‘I’ หรือ ‘Implementation’ หมายถึงการทำให้เกิดผลขึ้นมาด้วยการสร้างกฎกติกาของการประพฤติปฏิบัติและลงมือปฏิบัติในระเบียบแบบแผนนั้นๆ ตามหลักคุณธรรมข้อที่สาม โดยเมื่อกำหนดเป้าหมายร่วมที่เป็นจุดประสานงานประสานประโยชน์ของทุกฝ่าย ตลอดจนแนวทางหลักที่จะนำไปสู่เป้าหมายร่วมได้แล้ว ขั้นตอนที่สามจะต้องปรึกษาหารือเพื่อพิจารณาลงลึกในรายละเอียดของวิธีการปฏิบัติ แล้วกำหนดเป็นกฎกติกา ระเบียบแบบแผน หรือข้อวัตรปฏิบัติที่จะให้ผู้คนในองค์กรหรือหน่วยสังคมนั้นๆ ต่างคนต่างลงมือประพฤติปฏิบัติด้วยความเสมอสมานต่อไป

๔.) ‘T’ หรือ ‘Transformation’ หมายถึงการปรับเปลี่ยนความคิดจิตใจให้ลงรอยเดียวกันในทางที่ดีที่เจริญภายใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่เห็นตรงกันนั้นๆ ตามหลักคุณธรรมข้อที่สี่ โดยเมื่อมีการกำหนดกฎกติกาหรือระเบียบแบบแผนต่างๆ ให้ผู้คนในองค์กรหรือหน่วยสังคมนั้นๆ ยึดถือปฏิบัติร่วมกันแล้ว ในขั้นตอนสุดท้ายจะต้องสร้าง ‘พื้นที่ทางสังคม’ ของการประชุมปรึกษาหารือหรือพบปะพูดคุยเพื่อติดตามประเมินผลการประพฤติปฏิบัติของคนในองค์กรหรือสังคมนั้นๆ อันจะเป็นการเรียนรู้เพื่อปรับวิถีคิดของ

ผู้คนที่เคยมีความคิดเห็นแตกต่างกัน เพื่อให้ ‘ลงรอยเดียวกัน’ ในทิศทางที่เจริญงอกงามที่เห็นตรงกันยิ่งขึ้นต่อไป

๕. บทสรุป

‘พุทธวิธีเชิงบูรณาการ’ ที่พัฒนามาจากพระราชดำรัสคุณธรรม ๔ ประการในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ และหลักสาราณียธรรม ๖ ประการในพระพุทธานุชาสนานัน ใช้ได้ทั้งกับสังคมในระดับ ‘จุลภาค’ และ ‘มหภาค’ แต่เมื่อนำมาใช้กับการแก้ปัญหาความขัดแย้งการเมืองไทยในปัจจุบัน สามารถจะอาศัยกระบวนการยกระดับรัฐธรรมนูญแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกหมู่บ้านชุมชนมาเป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้ทางการเมืองจากการปฏิบัติตามขั้นตอนสี่ขั้นของหลักคุณธรรม ๔ ประการให้กับคนไทยทั้งประเทศ โดยเริ่มจากหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจ การตัดสินใจจากล่างสู่บน สร้างประชาธิปไตยในระดับหมู่บ้าน อันจะเป็นประชาธิปไตยโดยประชาชนและเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง ตลอดจนนำไปสู่การ ‘เปลี่ยนทิวทัศน์’ หรือ ‘เปลี่ยนกระบวนทัศน์’ (Sift Paradigm) ความเข้าใจประชาธิปไตยของคนไทยให้เป็น ‘ประชาธิปไตยแบบธรรมาธิปไตย ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านสู่ระดับประเทศ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยที่จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนอย่างยั่งยืน อีกทั้งช่วยขจัดความขัดแย้งทางการเมืองที่ดำรงอยู่ต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานนี้ได้

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), สลายความขัดแย้ง นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมมิก ๒๕๔๖ หน้า ๒๖-๒๗.

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. จดหมายเหตุเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๙. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๕๐.

กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ. ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่าพุทธศักราช ๒๕๔๙ - ๒๕๕๘ ชุด ๘ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเกรย์แมทเทอร์ จำกัด, ๒๕๕๐.

คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ (คอป.) , รายงานฉบับสมบูรณ์ของ คอป. กรกฎาคม ๒๕๕๓-กรกฎาคม ๒๕๕๕ , : กรุงเทพฯ : คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ, ๒๕๕๕.

ประเวศ วะสี, ศ.นพ. , พระพุทธศาสนาทุนอันยิ่งใหญ่เพื่อพัฒนาประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, ๒๕๕๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. พุทธธรรม, (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. สลายความขัดแย้ง นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, กรุงเทพมหานคร :บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.

_____. ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ (จุดบรรจบ : รัฐศาสตร์กับนิติศาสตร์), พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๙.

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๔๐.

สถาบันพระปกเกล้า, รายงานวิจัยการสร้างความปลอดภัยแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า,พ.ศ ๒๕๕๕.

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, เปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันสร้างอนาคตไทย, ๒๕๕๗.

สุภาวงศ์ จันทวานิช, **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ภาษาอังกฤษ

Bercovitch, Jacob, Victor Kremenyuk, and William I. Zartman (eds.). **The SAGE Handbook of Conflict Resolution**. London: Sage, 2009.

Galtung, Johan, **Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization**. London: Sage Publications, 1998

